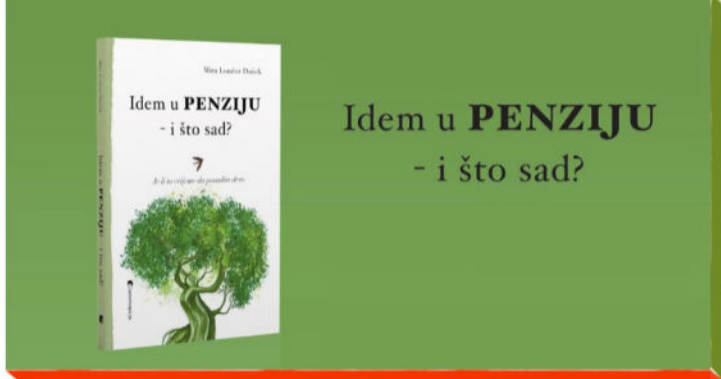

TEMA • Piše: NENAD BARTOLČIĆ • 30.11.2025.

UMIROVLJENJE • MIROVINSKI SUSTAV • PISCI I DRUGI AUTORI, AUTORSKA PRAVA

Autori u smiraju života: izazovi umirovljenja, trajanja djela i neizvjesne egzistencije

Preporučiti članak

Prethodni tekstovi ovoga serijala pratili su autorsko stvaralaštvo, od "općeg" pitanja što autorski rad znači za pojedinca i društvo – pa sve do razmatranja različitih modela zaštite autorskog rada, kolektivnog ostvarivanja prava, profesionalnog statusa autora i ekonomske vrijednosti kreativnoga rada.

Ovaj završni tekst govori o perspektivi o kojoj se nedovoljno govori i piše, a koja je ključna za razumijevanje cjelokupnog sustava: **što se događa s autorima, piscima i prevoditeljima, i svima ostalima kada uđu u razdoblje smiraja života, kada njihova kreativnost pomalo kopni i njihov opus ostaje iza njih, a egzistencija postaje sve nesigurnijom?**

Umirovljenje autora - niske mirovine ne omogućuju dostojanstven život

Za većinu autora umirovljenje nije jasno definirana kategorija. Književnici rijetko odlaze "u mirovinu" na određeni datum tj. kada steknu uvjete za starosnu mirovinu. Od slučaja do slučaja to može varirati, a vjerojatno će veliki broj njih umirovljenje dočekati zahvaljujući radu u nekoj od institucija javnog sustava (npr. škole, fakulteti...) ili na nekoj poziciji u privatnom sektoru. No ovdje se zapravo ne razmatra takva "kombinacija", paralelni autorski rad, već sudbina onih koji su bili odlučili živjeti od pisanja ili prevođenja, mahom kao freelanceri.

Autori najčešće pišu i prevode dok mogu, dok imaju energije, dok imaju publiku ili potrebu stvarati. No njihova egzistencija u kasnijim godinama ne ovisi o volji, nego o mogućnosti da se i dalje bave pisanjem ili prevođenjem. A upravo tu sustav počinje pokazivati slabosti. Za autore koji su čitave karijere proveli izvan stalnog radnog odnosa - što je u književnom sektoru češće pravilo, a ne iznimka - mirovinski staž gotovo je uvijek nedostatan, a mirovine, čak i kad ih je moguće ostvariti, toliko su niske da ne omogućuju dostojanstven život.

S druge strane, status samostalnog umjetnika (država im plaća doprinose za mirovinsko, ali po vrlo niskoj osnovici) nudi određene pogodnosti, ali je dostupan brojčano vrlo ograničenom broju autora, uz stroge kriterije i uz mirovinske iznose koji na kraju ostaju minimalni. U praksi to znači da se većina književnika i prevoditelja u starosti nalazi u lošoj poziciji - bez obzira na kulturni doprinos koji su dali.

U teoriji, autorsko pravo traje za života autora i još sedam desetljeća nakon njegove smrti. Takvo trajanje trebalo bi jamčiti da se autorski rad može monetizirati i u trenutku kada se autor više ne može aktivno baviti stvaranjem. No u praksi, većina autora nikada ne dođe do stabilnog prihoda od autorskih prava.

Razlozi su višestruki:

- male naklade djela i mali tantijemi, nerijetko i zbog slabe tržišne vidljivosti književnih djela
- niska razina naknada od javne posudbe
- mala moć autora (pregovaranja o visini honorara) u odnosu na izdavače
- rijetki autori ostvaruju prihode od ekranizacija, prijevoda na strane jezike i sl.
- digitalna tržišta većini autorajuš uvijek ne donose stvarne prihode

Čak ni ona djela koja su ušla u lektiru, i koja se znatno se čitaju tj. frekventno posuđuju u knjižnicama, ne generiraju prihode koji bi mogli poslužiti kao dodatna mirovinska baza.

Sve to dovodi do apsurdne situacije: djelo je prisutno u kulturno-obrazovnom prostoru, ali autor od toga ima vrlo malu korist, ako uopće. Njegov tekst može desetljećima oblikovati kulturu, a da autor živi na rubu egzistencije.

Prekarni rad

Prekarni rad – projektni, honorarni, nerijetko potplaćeni – neizbježna je stvarnost većine autora koji ne rade u ritmu koji definira radno vrijeme, nego inspiracija, ponude, natječaji, rokovi i izdavačke mogućnosti. U praksi to znači da prihodi rijetko kada imaju kontinuitet. Jedna godina može biti financijski izdašna, sljedeća gotovo prazna. Pisci i prevoditelji često kombiniraju različite poslove: novinarstvo, nastavu, uredništvo, raznu kulturnu produkciju – ali književni rad gotovo nikada nije jedini izvor prihoda.

Umirovljenje u takvim uvjetima ne donosi zasluženu satisfakciju za minulni rad, već čini autora još ranjivijim, egzistencijalno ugroženim.

I različite kolektivne zaštite autorskog prava koji su inače važan model osiguravanje autorove egzistencije ne donose dovoljno već samo male, nedovoljne naknade od javne posudbe u knjižnicama, emitiranja, privatnog kopiranja i drugih oblika korištenja djela. No realni učinak tih naknada vrlo je ograničen. Primjerice, sustav javne posudbe u Hrvatskoj još uvijek financijski zaostaje za europskim standardima dok naknade od privatnog kopiranja za sada odlaze samo nakladnicima.

Neke zemlje ipak pružaju puno bolju zaštitu starijih autora:

- **Francuska:** sustav **Agessa/MDA** omogućuje da se autori uključe u opći mirovinski i zdravstveni model, uz subvencionirane doprinose. To je jedno od najnaprednijih rješenja u Europi;
- **Njemačka:** **künstlersozialkasse** spaja tri aktera – autora, državu i izdavača – čime nastaje jedinstven model sufinanciranja autora za freelancerce;
- **Nordijske zemlje:** osim snažnog PLR-a, imaju i životne stipendije za istaknute autore – to je izravna forma brige za starost;
- **Anglosaksonski model:** SAD gotovo nema institucionalnu zaštitu umjetnika; UK ima snažan PLR, ali slabu socijalnu komponentu;
- **Jugoistočna Europa:** sustavi su fragmentarni, često nedovoljno financirani i bez dugoročnih rješenja.

Dakle, egzistencijalna sigurnost autora ne ovisi samo o pojedinačnoj uspješnosti, već nerijetko i o **kulturnoj politici društva, zaštiti kulture i njenih stvaralaca.**

Autorsko djelo postaje javno dobro, a autoru ostaje mrvice

U kratkim crtama - autorska prava štite djelo, ali ne štite autora od siromaštva. Kultura, a nerijetko i obrazovni sustav, grade se na njihovim tekstovima, ali nerijetko nedostatan brinu o njihovim čak i minimalnim životnim potrebama. Autorsko djelo postaje dio obrazovanja, tradicije pa onda i kulturnog identiteta – ali autor, u svojim poznim godinama, postaje nevidljiv. Ovaj paradoks najjasnije pokazuje koliko je koncept "tržišta kulture" nedostatan kad je riječ o egzistenciji starijih autora.

Ako društvo želi trajnost djela, mora prepoznati i probleme koje donosi starenje autora, tada mora prepoznavati i pobrinuti se za modele potpore njihovoj potrebi za sigurnošću, jednakosti i dostojanstvom.

Što bi sustavna promjena trebala donijeti autorima?

- **Povećanje naknada od javne posudbe**
- veći fondovi, pravednija raspodjela, stabilne godišnje isplate;
- **Minimalnu mirovinu ili socijalnu sigurnost** za autore s dokazanim opusom
- potvrđuje da je autorski rad društveno vrijedan čak i kad tržišno ne generira velike prihode;
- **Snažnije fondove solidarnosti** unutar kolektivnih organizacija
- medicinska potpora, krizne stipendije, pomoć starijim autorima;
- **Pravednije ugovore i transparentnije naknade**
- digitalna prava, prava na adaptacije, e-knjige: sve su to izvori prihoda koji još uvijek nisu dovoljno uređeni;
- **Promjenu društvene percepcije autora**
- autorski rad nije hobi već je to profesija koja zahtijeva sustavnu podršku, osobito u zrelih godinama.

Ovim se tekstom ne zatvara serijal o autorima i autorskom radu jer svi ovi priloci tek otvaraju ovo tek načeto važno pitanje: kako osigurati da autori ne ostanu nevidljivi onda kada postanu jedna od ranjivijih društvenih skupina, što i brojni drugi umirovljenici u Hrvatskoj neosporno jesu? Jer društvo koje poštuje književnost, ali ne brine za književnike, stvara tek iluziju kulture jer prava kultura brine i za djelo i za čovjeka koji ga je stvorio.

Ako želimo društvo u kojem književnost i kreativni autorski rad traju, moramo graditi sustav u kojem pisci, prevoditelji i svi ostali mogu dostojanstveno živjeti – ne samo dok stvaraju, nego i kada njihov stvarateljski životni ritam počinje usporavati. Ili čak i u potpunosti prestati.

** Serijal tekstova "Pisci i drugi autori, autorska prava i pravo na dostojanstven život" objavljuje se uz financijsku potporu autoru od Agencije za elektroničke medije iz programa Poticanje novinarske izvrsnosti.

– POVEZANI SADRŽAJ –

TEMA • 28.11.2025.

Vrijednost autorskog rada između preporučenih hrvatske knjige

TEMA • 26.11.2025.

Tri pozicije autora - kako zaštititi profesiju?

TEMA • 21.09.2025.

Tko štiti autore? Kako funkcionira kolektivna zaštita autorskih prava

– PRETRAŽI SVE ČLANKE –

